

Токтомамбетова К.К., Байженова Г.

**ЖАШЫ ЖЕТЕ ЭЛЕК КЫЛМЫШКЕРЛЕРДИН
УКУГУН ЖАРАНДЫК ПРОЦЕССТЕ КОРГООНУН КЭЭ БИР
ЖАГДАЙЛАРЫ**

Токтомамбетова К.К., Байженова Г.

**НЕКОТОРЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА ЗАЩИТЫ ПРАВ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ**

К.К. Toktomambetova, G. Baijenova

**SOME THE CIRCUMSTANCES THE PROTECTION RIGHTS
OF MINORS IN CIVIL PROCESS**

УДК: 347.965

Жашы жете электердин иштери боюнча адистештирилген соттук системаны түзүү менен Кыргыз Республикасы эл аралык укуктарда каралган жалтыга таанымал принциптерди жана нормаларды ишке ашыруу боюнча милдеттерди реализациялоо мүмкүнчүлүгүнө ээ болот.

Негизги сөздөр: адистештирилген сот системасы, жашы жете электер, жарандык процесс, жашы жете электердин укугу.

Созданием специализированной судебной системы по делам несовершеннолетних Кыргызская Республика имеет возможность реализовать свои обязательства по применению общепризнанных принципов и норм международного права.

Ключевые слова: специализированная судебная система, несовершеннолетние, гражданский процесс, права несовершеннолетних.

By the creation of a specialized juvenile justice system, the Kyrgyz Republic has the opportunity to realize its obligations to apply the generally recognized principles and norms of international law.

Key words: specialized juvenile justice system, minors, civil process, rights of minors.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 40-беренесине ылайык, жана Кыргыз Республикасы катышуучу болуп эсептелинген эл аралык келишимдерге ылайык ар бир жаранга, анын укук жана эркиндиктеринин сот тарабынан корголуусу кепилдикке алынган. Бирок мамлекет тарабынан кепилдикке алынган жарандардын укук жана эркиндиктеринин теңдиги, абсолюттук түрдө ал жарандарга бирдей укуктардын жыйындысын бөлүп коюунун эсебинен эле максатына жетпейт. Жашы жеткен жаран, турмуштук тажрыйбага ээ жана сот өндүрүшүнүн жүрүшүндө процессуалдык укуктарын эффективдүү пайдаланганга жөндөмдүү. Ал эми жашы жете элек жаран, өзүнүн эмоционалдык, рухий жана интеллектуалдык өнүгүүсүнүн жетиле электигине байланыштуу, өзүнүн жарандык укуктарын жашы жеткендер менен бирдей деңгээлде реализациялаганга мүмкүнчүлүктөрү жок, ошондуктан татаал жагдайлар пайда

болгондо, 1959-жылдагы балдардын укуктары жөнүндөгү декларацияга карата Преамбулада белгиленип кеткендей, алардын кызыкчылыктары профессионалдык корголууга муктаж болот. Жашы жете электердин укуктарын коргоо теориялык жана ошондой эле практикалык мүнөздө дагы өзүнө көптөгөн көйгөйлөрдү камтыйт, өзгөчө белгилеп кете турган учур, жашы жете электердин укуктарын реализациялоодо бирдиктүү пикирдин жоктугу, укуктук регламентациянын жетишсиздиги. Балдардын укуктарын коргоо боюнча акыркы жылдары кабыл алынган укуктук актылар (анын ичинде КР ЖПК) алардын (балдардын) укуктарын практика жүзүндө коргоо учурунда пайда болуучу кээ бир маселелерге жооп берүү мүмкүндүк түзө албайт, андыктан балдардын укуктарын коргоо көп учурда ишке ашпай калат.

Биздин өлкөдөгү сот системасы тарбиялоо функциясын эмес жазалоо функциясын аткарып калгандай болууда.

Жашы жете электер менен байланышкан жарандык иштерди кароо учурунда дагы сот адилеттүүлүгүн адистештирүү зарыл болчудай, айрыкча жаш өспүрүмдөрдүн үй-бүлө мамилелеринен келип чыккан маселелерине көңүл буруу абзел.

Буга мисал катары КР үй-бүлө кодексинин 61-беренесинде каралган жагдай [2], т.а. бала ата-энесинин (аларды алмаштырган адамдардын) кыянатчылыгынан коргонууга укуктуу. Баланын укуктары менен мыйзамдуу кызыкчылыктары, анын ичинде ата-энеси (аларды алмаштырган адамдардын) тарабынан баланы тарбиялоо, билим берүү боюнча өз милдеттерин тийиштүү деңгээлде аткарбаганда же болбосо ата-энелик укуктарын кыянаттык менен пайдаланганда бала өзүн коргоо үчүн балдарды коргоо боюнча ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын аймактык бөлүмдөрүнө кайрылууга, ал эми 14 жашка толгондо сотко кайрылууга укуктуу деп жазылып турат. Демек балдар өз укуктарын коргоо үчүн сот адилеттүүлүгүнө өз алдынча кайрыла алышпайт, б.а.

мыйзамдуу өкүлдөрү аркылуу гана кайрылууга боло турган механизм иштеп келүүдө. Анткени, жарандык процессте жашы жете электердин иштерин кароо боюнча атайын өндүрүш каралбагандыгына байланыштуу аталган укуктук тармактардын ортосунда коллизия орун алып келет. Көрүнүп тургандай, мыйзамдарда номиналдуу түрдө укук берилген, арийне аларды коргоону чындыгында ишке ашыруу мүмкүн эмес болуп келет.

Жогоруда белгиленгендей, бүгүнкү күндө жашы жете электердин катышуусунда үй-бүлө иштерин кароо боюнча КР жарандык процессуалдык мыйзамында соттордун адистешүүсү каралган эмес.

Ата-энелерди ата-энелик укуктан ажыратуу боюнча балдарды жана үй-бүлөнү колдоо бөлүмүнүн доо арызын эреже катары соттор канааттандырып коюшат, ошол эле учурда болушунча жумшагыраак чараларды б.а. ата-энелик укуктарды чектөө сыяктуу чараларды эске алышпайт.

Жалпы сот адилеттүүлүгү түшүнүгүнүн ичинде жашы жете электердин иштери боюнча сот адилеттүүлүгү өзүнчө система катары жашабайт. Демек, жашы жете электердин иштери боюнча сотторду түзүү же аларды кылмыш-жарандык укуктук аралаш юрисдикцияга айландыруу сот адилеттүүлүгүн өркүндөтүү боюнча (адистештирилген соттордун заманбап тиби катары) перспективалык маселеси экендиги алдыңкы орунга чыгат.

Жашы жете электердин иштери боюнча адистештирилген соттук системаны түзүү менен Кыргыз Республикасы эл аралык укуктарда, Балдардын укуктары жөнүндөгү БУУ конвенциясында [4], БУУ Минималдуу Стандарттык Эрежелеринде [5], жашы жете электердин арасындагы кылмыштуулукту алдын алуу боюнча БУУ жетектөөчү Принциптеринде [6] каралган жалпыга таанымал принциптерди жана нормаларды ишке ашыруу боюнча милдеттерди ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн түзөт.

Эл аралык стандарттарда адистештирилген сотторду түзүү боюнча түздөн-түз талап жок, бирок жашы жете электерге карата сот өндүрүшүнүн деги эле жаңы системасы зарыл экендиги туралуу ой так көрсөтүлгөн. Анын ичинде, Балдардын укуктары жөнүндөгү БУУ конвенциясынын 40-беренесинин 3-пунктунда (1989-ж.) бекитилгендей, “катышуучу мамлекеттер балдарга түздөн-түз тиешелүү мыйзамдарды, процедураларды, орган жана мекемелерди орнотууга көмөктөшөт” деп көрсөтүлгөн [4].

Адистештирилген сотторду түзүү аракети Кыргызстанда болгон эмес. Ал эми эл аралык б.а. Россия мамлекетинин тажрыйбасынан мисал келтире турган болсок, аларда Санкт-Петербург шаарында, Саратов жана Ростов областтарында атайын адистештирилген

сотторду түзүү аракети жасалган. Албетте, бөтөнчө шаар же аймактын деңгээлинде алынган тажрыйба жактырылууга о.э. өзгөчө колдоого татыктуу. Бирок, бардык жакшы башталыштар сыяктуу эле жашы жете электердин арасындагы мыйзам бузууларды бүтүндөй өлкөнүн масштабында чечүү абзел деп эсептейбиз. Ал үчүн Кыргыз Республикасынын кээ бир мыйзамдарына түзөтүүлөрдү кийирүү жана бир канча жаңы мыйзамдарды кабыл алуу керек болот.

Россиялык профессорлор Э.Мельникова жана юридика илимдеринин кандидаты Г.Ветровалар тарабынан бир нече жыл мурун “РФ ювеналдык юстиция жөнүндө” Мыйзам долбоору даярдалып жана жарыкка чыгарылган. Долбоордун маңызы боюнча ювеналдык сот жашы жете электердин үстүнөн камкорчу жана көзөмөлчүгө тиешелүү маселелерди да, жана жашы жете электерге карата ата-энелик укуктарын кыянаттык менен пайдаланган ата-энелердин маселелерин да карай алат. Мындай система ар кандай укук коргоо кызматтарын, үй-бүлө жана жашы жете электер боюнча адистештирилген сотторду бириктирүүсү керек. Бул тажрыйбаны Кыргыз Республикасынын аймагында колдонуунун зарылдыгы да талашсыз деп эсептейбиз. Мындай системаны кийирүүдө жана ал системанын жасаган жумушу натыйжалуу болуусу үчүн учурдагы Кыргыз мыйзамдарындагы нормалардан бир аз да болсо гумандуу процессуалдык нормаларды кийирүү зарыл болот.

Тилекке каршы, Кыргыз Республикасы дагы да болсо жашы жете электер боюнча адистештирилген сотторду түзүү маселесин колго албаган көптөгөн өлкөлөрдүн катарына кирет. Ошол эле учурда, ар кандай мамлекеттерде ювеналдык юстициянын тигил же бул элементтерин колдонууну реализациялоого байланышкан тажрыйбалары балдардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоо боюнча иштердин жогорку натыйжалуу болуусуна далил болуп келет.

Ошентип, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында балдарды коргоонун нормалдуу системасы зарыл. Мамлекеттик структуралардын, анын ичинде аткаруу бийлигинин, укук коргоо органдарынын, коомдук уюмдардын макулдашылган аракеттери тааал турмуштук жагдайга кабылган балдардын социалдык реабилитациясына жана адаптациясына, о.э. профилактикасына багытталса аталган көйгөйдү чечүүгө жардам бере алат эле. Профилактикалык жумуштарды аткаруу органдарынын жана мекемелеринин ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу мыйзамдарды, аталган орган жана мекемелердин ишин өркүндөтүү, аларга ювеналдык заманбап технологияларды кийирүү, о.э. социалдык кызматтардын (жашы жете элек-

тердин кароосуз калуусун жана укук бузууларын алдын алуу системасынын органдары) өз ара ишмердүүлүгүнүн механизмдерин сот тарыбынан так аныктоо зарыл.

Адабияттар:

1. Конституция Кыргызской Республики (В редакции Закона КР от 28 декабря 2016 года №218), [Электронный ресурс] <http://cbd.minjust.gov.kg/>
2. Семейный кодекс Кыргызской Республики (с изменениями и дополнениями от 14 июля 2015 г. №161).
3. Декларация прав ребёнка. Принята резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20.11.1959.
4. Конвенция о правах ребенка. Принята резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 44/25 от 20 ноября 1989г.
5. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних (приняты на 96-м пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН 29 ноября 1985 г.) [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://un.org>.
6. Руководящие принципы Организации Объединенных Наций для предупреждения преступности среди несовершеннолетних Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1990 г. N 45/112 [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://un.org>.
7. Куликова А.А. Защита прав ребёнка // А.А. Куликова. - М.: Эксмо, 2005. - С. 192.

Рецензент: к.ю.н., доцент Бакирова Ш.М.
